

MĂSURAREA GRADULUI DE VIOLENȚĂ PREZENT ÎN PROGRAMELE AUDIOVIZUALULUI ROMÂNESC

Prof. Ioan Drăgan, prof. Poliana Ștefănescu – coordonatori
Alexandra Povară, Anca Velicu, Elena Stoian – doctoranzi-
cercetători¹

CENTRUL DE STUDII MEDIA ȘI NOI TEHNOLOGII DE COMUNICARE
Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București

INTRODUCERE

Textul de față reprezintă raportul de cercetare comparativă (anul 2008) al programului inițiat și finanțat de Consiliul Național al Audiovizualului (CNA), proiect reprezentând, ca tematică și metodologie de abordare a *violentei televizuale*, o premieră în studiile media din țara noastră. Dincolo de valoarea lor științifică, deontologică și ca suport al unor acțiuni concertate între radio-operatori, școală și familie de limitare a violentei televizuale și mai ales a impactului negativ al acesteia asupra minorilor și tinerilor, aceste studii contribuie la depășirea unei serioase lacune în cercetarea românească a violentei mediatică, comparativ cu abundența și varietatea cercetărilor de acest gen întreprinse începând cu anii 50-60 în SUA și ulterior în țările vest-europene, în contextul dezvoltării explozive a industriilor mediatică și a fenomenului mediatizării violentei atât sub forma „violentei reale” (mai ales în știri și teleshows), cât și a „violentei ficționale” (în filmele de cinema difuzate și prin televiziune, telefilme, seriale și foiletoane TV).

În actuala ediție (2008), proiectul analizează, prin metode cantitative și calitative, conținuturile violente din programele a 13 canale TV – dintre care trei pentru copii – timp de o săptămână (13-19 octombrie 2008), pe șase genuri și categorii de programe / emisiuni.

Prin voința, varietatea și dimensiunile corpusului studiat, dar mai ales prin metodologia de abordare, proiectul de față nu doar reia premiera din anul 2004, dar o rafinează mai ales printr-o rigurozitate sporită a tehnicilor de numărare, contextualizare și semnificare a prezentării / reprezentării / scenarizării conținuturilor violente. În fapt, acest studiu nu este un proiect standard de monitorizare, inevitabil simplificator. În acest caz, termenul „monitorizare” desemnează doar *obiectul* investigat (emisiunile, duratele și intervalele orare), nu și *metodele* de cercetare utilizate și anume *metoda analizei de conținut* (iconice și verbale) și *metoda analizei semio-discursive* (în acest text sunt prezentate sintetic mai ales rezultatele obținute prin analiza de conținut, centrată pe evaluarea cantitativă a emisiunilor ca *texte date*, dar completate cu analiza discursivă care înseamnă focalizarea evaluării și interpretării pe *producerea discursivă* a textelor (emisiunilor) în situații specifice de comunicare implicând un „pact” de interacțiune comunicațională între „instanțe de producție mediatică” și „instanțe de receptare”, pact

---

¹ Celor 35 de studenți-operatori care au participat la investigație, începând din ultimele zile ale lunii octombrie și în cursul primelor trei săptămâni din luna noiembrie a.c., direcția Centrului le aduce mulțumiri pentru calitatea efortului prestat și pentru faptul de a-și fi sacrificat o mare parte a timpului personal în favoarea proiectului.

bazat pe reprezentarea simbolică reciprocă a codurilor și imaginarelor socio-culturale ale celor două instanțe și implicând anumite procese discursive, narative, argumentative.

Corpusul de analiză – emisiuni denumite de „real”, de ficțiune și ludice / de divertisment – cuprinde 370 de ore și 45 minute de programe. Canalele analizate sunt: Televiziunea publică - TVR1, ProTV, Acasă, Antena 1, Antena 3, Realitatea TV, Prima TV, B1 TV, OTV, Kanal D, canale pentru copii (desene animate): Cartoon Network, Jetix, Minimax.

Corpusul de analiză constituie un eșantion de programe reprezentativ pentru principalele tipuri de canale de televiziune din România: publice și private; generaliste și tematice; cu o distribuție echilibrată după identitatea editorială – televiziunile generaliste acoperind în proporții relativ apropiate cele trei mari genuri de emisiune – informative, ficționale și de divertisment; canale comerciale caracterizate prin identități specifice (de ficțiuni, de informare în continuu sau de divertisment) și având adresabilități orientate editorial cu precădere către anumite publicuri țintă, ori propunând emisiuni semnificative pentru scenarizarea spectaculară a violenței. În comparație cu proiectul realizat în 2004, corpusul studiat a fost diversificat la 13 canale (dintre care trei pentru copii), dar din rațiuni financiare, durata corpusului a fost redusă de la două la o săptămână, iar volumul orar la circa jumătate față de cel din 2004. Restrângerea corpusului analizat (ca extensie temporală și volum orar) a fost însă compensată prin criterii mai bine definite de selectare a canalelor, a genurilor de emisiuni, distribuite pe principalele intervale orare, precum și după indicatorii de audiență ai programelor. Corpusul studiat, deși mai restrâns, se caracterizează printr-o printr-o corelație mai bine definită între conținuturile programelor, genurile de emisiuni relevante pentru reprezentarea violenței, intervalele orare de programare și indicatorii de audiență.

Teoretic și metodologic, proiectul este integrat în cadrul direcțiilor mari de abordare a temei pe plan european și internațional. La nivel mondial câmpul cercetărilor asupra violenței mediatică și a impactului acesteia în societate totalizează peste 5000 de studii, majoritatea fiind consacrate violenței televizuale și influenței acesteia asupra socializării copiilor, adolescenților și tinerilor. O mare parte a studiilor este consacrată analizei și evaluării tipologice a *conținuturilor violente și licențioase* din programele TV. Studiile nu au ajuns la o definiție general acceptată a violenței mediatică și nici la o concluzie univocă relativă la impactul violenței televizuale asupra indivizilor și grupurilor. Dar, în mod unitar, aceste cercetări au contribuit la fondarea unor politici naționale, europene, internaționale de protecție a minorilor și a demnității umane în domeniul audiovizualului. Cinci factori sunt considerați esențiali pentru înțelegerea fenomenului și mai ales a impactului violenței televizuale:

1. Conținutul, caracteristicile și „contextele de semnificare”, adică de producere a semnificațiilor și înțelesurilor actelor / scenelor de violență;
2. Duratele expunerii copiilor, adolescenților, tinerilor la programele tv;
3. Contextul și mediul socio-cultural al producerii și receptării mesajelor;
4. Caracteristicile psihologice ale individului receptor – de la copil la tânăr – pornind de la premisa că cei mici, chiar dacă privesc aceleași programe ca și adulții, văd „altceva” și „altfel” în conținuturile emisiunilor tv.

Mecanisme psiho-sociale asociate și generate de modurile scenarizării / semnificării actelor de violență în diferitele programe de televiziune.

Indiferent de poziția adoptată de un autor sau de altul în chestiunea conținuturilor și a efectelor violenței televizuale, marea majoritate a cercetătorilor sunt de acord asupra

ideii că mass-media contribuie la emergența unei *culturi a violenței în societatea contemporană* și că violența media participă la socializarea copiilor, mai ales a celor care dispun de acces redus la alte surse de învățare și de socializare, impregnând imaginarul colectiv ca simboluri, coduri și atitudini violente.

Toate aceste considerații motivează un astfel de program consacrat evaluării *conținuturilor și reprezentărilor* violenței în emisiunile de televiziune, menite mai întâi să conducă la măsurarea „cantității” de violență televizuală și la tipologizarea acestor conținuturi pe categorii de violență, pe canale, genuri de emisiuni și pe intervale orare, precum și la identificarea modalităților *semio-discursive* de *contextualizare / semnificare* a prezentării și a scenarizării vizuale și verbale a conținuturilor violente.

În actuala ediție a proiectului s-a urmărit mai consecvent testarea pertinentei în evaluarea violenței televizuale din programele difuzate în România a celor trei *indicatori clasici* definiți de americanul George Gerbner pentru analiza violenței televizuale:

- Procentajul emisiunilor conținând scene de violență (pe zi, pe categorii de emisiuni, pe intervale orare, mai ales în prime time, când și copiii se integrează masiv în marele public al telespectatorilor; aceasta și explică pentru ce 80% din emisiunile vizionate de copii sunt cele destinate adulților;

- Numărul (frecvența) și ponderea scenelor de violență pe oră;

- Procentajul *personajelor principale violente* implicate în acte de agresiune, îndeosebi în ficțiunile de televiziune.

În Raportul „Violență și teroare în media” întocmit de George Gerbner prin analiza a 4600 de răspunsuri primite din partea comunității universitare internaționale (UNESCO, 1988), acesta a dat cea mai semnificativă definiție a violenței: „Este expresia populară pentru forța fizică folosită împotriva altuia, a sinelui sau îndreptarea acțiunilor împotriva altuia pentru a-i provoca durere, a-l răni sau omorî (...). Violența este o acțiune care deranjează dureros și periculos din punct de vedere fizic, psihic și social bunul trai al persoanelor sau grupurilor. Efectele ei pot varia de la banal la catastrofă. Violența poate apărea natural sau poate fi creată de oameni, poate acționa împotriva oamenilor sau împotriva proprietății, poate fi justificată sau nu, poate fi reală sau simbolică, spontană sau graduală.”

Teoretic, chestiunea esențială constă în a cunoaște ce conivență de principii există între televiziune și violență, ceea ce presupune a descifra *logica producerii industriale a divertismentului spectacular* și, în cadrul acesteia a conținuturilor violente, erotice, pornografice, a lua în considerare *natura* însăși a mediului televiziunii și apoi structura mentală și culturală a individului contemporan.

O a doua idee teoretică importantă se referă la definirea cadrelor contextuale ale proceselor de semnificare asociate conținuturilor violente. Această idee presupune că nu ne putem limita la evaluarea *cantității* (frecvenței) conținuturilor violente și a susținerii aserțiunilor despre excesul de violență televizuală, omițându-se că ceea ce contează mai ales sunt modurile de prezentare, de scenarizare verbală și iconică, de semnificare a actelor și scenelor de violență. În acest sens, în spiritul altor cercetări, un accent deosebit a fost pus pe contextele de semnificare a actelor de violență în funcție de: dualitatea pozitivitate / negativitate, de formele „naturalizării” actelor de violență (fac parte sau nu din logica vieții sau a structurilor narrative), de nivelurile și modalitățile mediatizării violenței gratuite, de prezentare a scenelor violente într-un registru *umoristic*. Au fost astfel evaluate în mod distinct scenele și comportamentele violente care sunt prezentate ca acte care nu implică nici „costurile umane” și nici „consecințe” vizibile pentru ceilalți

(este vorba de scene de violență arătate fără durere, angoasă, moarte, mutilare, handicapuri, fără suferință, chiar dacă în această privință s-au cristalizat o serie de reguli deontologice restrictive).

Noțiunea de *violență gratuită* constituie un cadru conceptual de bază în evaluarea conținuturilor. Noțiunea va fi abordată în accepțiunea următoare: este o violență deconectată de context, neutilă desfășurării narațiunii și care nu are altă motivație decât violența însăși. În cazul violențelor prezentate în emisiuni informative (violența „reală”), ne-a interesat și perspectiva funcționalistă asupra informației, anume: dacă știrile despre violență funcționează mai mult ca „avertisment” (a-i învăța pe copii să supravegheze mediul și să evite / să se apere de violență) sau ca prezentare pur senzațională a faptelor de violență.

În operaționalizarea conceptelor s-a pornit, de asemenea, de la distincția devenită clasică în studiul violenței televizuale și anume aceea dintre „violența reală” (prezentă în emisiunile informative, mai ales știri și teledocumentare) și „violența ficțională” (prezentă în filme de cinema transmise și prin televiziune, în telefilme, în seriale de diferite categorii și foiletoane).

Premiza teoretică care a fondat evaluarea și categorizarea scenelor și actelor de violență mediatizate de televiziuni a constat în ideea că violența televizuală are, în principal, o motivație *economică* proprie ansamblului industriilor mediatică care valorizează într-un registru spectacular-dramatizant, adresat cu precădere emotivității umane, elemente, fapte, trăsături de comportament aparținând lumii reale a individului și grupurilor sociale. Dar această supravalorizare dramatizată a violenței și a înclinațiilor agresive constituind o deformare exagerată a unor elemente de viață reală recurge inadecvat la forme din ce în ce mai sofisticate care mobilizează la maximum resursele artistice, narrative, lingvistice și iconice ale discursului televizual. Competiția dintre canale conduce și la noi în țară la generalizarea modelului spectacular-consumerist în ansamblul televiziunilor generaliste și tematice, fie ele private sau publice, și la o tendință de reducere a disparităților dintre ele inclusiv în ce privește mediatizarea violenței. Astfel, ipoteza noastră este că motivația economică (a obține audiență și publicitate) este disimulată sub forme specifice discursului televizual, ceea ce presupune un efort considerabil de deconstrucție și categorizare a modurilor de prezentare și a contextelor de semnificare, dincolo de frecvența și durata scenelor de violență. De asemenea, am luat în calcul ipoteza sinergiei dintre violență „reală” și violență „ficțională” în programele televiziunilor generaliste, ceea ce presupune că cele două au ponderi apropiate în orele de maximă audiență sau de audiență ridicată, când minorii și tinerii sunt integrați în categoria „marelui public” al televiziunii.

REPERE TEORETICO-METODOLOGICE

Analiza de conținut și analiza semio-discursivă.

Marea majoritate a anchetelor consacrate evaluării *imaginilor violente* pe tipuri de emisiuni utilizează două metode principale:

- *analiza de conținut*, în formele ei variate, inclusiv „analiza afirmațiilor evaluative” a lui Osgood, model pertinent pentru determinarea *intensității evaluative* cu care o emisiune – sau un text – reprezintă fapte și semne iconice sau verbale care au trăsături violente. Utilizând această metodă putem evalua, de exemplu, *intensitatea pozitivității* violenței (utilizarea violenței pentru a pedepsi, pentru a face dreptate, pentru a recompensa, etc.) sau, din contră, *intensitatea negativității* actelor, cuvintelor și imaginilor

de violență televizuală arătând în același timp gravitatea consecințelor actelor violente, suferința victimelor, etc).

- *analiza semio-discursivă* care nu se limitează la calificarea și la stabilirea tipologiilor de acte violente (violență psihologică, violență verbală, violență fizică, violență socială, violență sexuală, violență economică), la indicatorii de *frecvență* și de *durată* ai secvențelor violente (pe canale, genuri și categorii de emisiuni, intervale orare, intervale zilnice sau săptămânale), ci permite identificarea *contextelor de semnificare* a actelor violente și a *cadrajelor situațiilor* de comunicare și de reliefare a semnificațiilor unei secvențe violente.

Pentru această metodă descoperim pericolul „mesajelor false” transmise prin intermediul informațiilor, prin programe de ficțiune (seriale, telefilme, foiletoane, jocuri și reality show-uri, emisiunile sportive, etc.).

Din perspectiva unei metode semio-discursive, studiul nostru a vizat punerea în evidență a mecanismelor prin care „mesajele false” au o puternică influență distrugătoare asupra copiilor și adolescenților, luând în considerare incapacitatea copiilor de a semnifica și de a conștientiza sensul influenței anumitor secvențe din imaginile televizuale.

Un protocol valid și pertinent de cercetare destinat să valorizeze atuurile metodei semio-discursive presupune utilizarea *cadrajelor* următoare, de natură să reveleze „mesajele false” din anumite secvențe și imagini:

- *violențe care apar ca benefice*, omitând *consecințele negative* ale actelor violente. Conform statisticilor americane, într-o proporție importantă, autorii actelor de violență nu sunt pedepsiți;

- violența este *omniprezentă* și deci inevitabilă: este o metodă inevitabilă și eficace pentru a rezolva neînțelegerile și situațiile conflictuale. Auzind vestea că tatăl unei prietene a murit, o fetiță întreabă: „cine l-a omorât?”. Întrebarea evident indusă de privitul la televizor, arată că în mintea ei „violența este cauza normală a morții” (omul moare cel mai adesea în ficțiunile sau știrile violente pentru că cineva l-a omorât). Omniprezența violenței în programele tv, combinată cu absența sancțiunii autorităților și cu evitarea suferințelor, a consecințelor actelor violente amplifică confuzia realului și a ficționalului în raportarea copiilor la scenele de violență și mai ales a trăirii pur emoționale a acestora;

- violența e *necesară*: o foarte mare parte a actelor violente sunt comise de „băieții buni pentru a-i învinge pe cei răi”. Într-o viziune maniheistă, violențele sunt comise de cei „buni” („puri”) pentru a învinge sau a pedepsi pe cei „răi”, iar cei „răi” („puri” de asemenea) pentru a se răzbuna. De aici copiii învață că violența este nu numai necesară, ci și eroică, mai mult că e forma cea mai frumoasă de eroism.

- violența este *amuzantă*: mai ales în desenele animate (conform studiului realizat în 2004 de autorii proiectului, emisiunile principalelor două canale de desene animate difuzate în România conțineau de 7 ori mai multe scene de violență decât programele pentru adulți); personajele sunt antrenate să se lovească între ele ca într-o joacă (dimensiunea ludică a violenței este supralicitată în multe ficțiuni, ceea ce o face atrăgătoare);

- violența este *sursă de plăcere*: mai ales în filmele și seriale de acțiune; majoritatea personajelor găsesc plăcere în a se lupta și chiar în a ucide, după cum telespectatorii găsesc plăcere ca efect al suscitării emoțiilor: contemplarea violenței ca spectacol, chiar când e vorba de distrugeri sau chiar de „masacre grandioase” este pentru mulți o atracție, cu condiția ca finalmente să existe ieșiri și respectarea codului: „Binele triumfă”. În prea puține ficțiuni, acest cod narativ este deconstruit prin spectacolul consecințelor dezastruoase și prin introducerea de scene insuportabile, deci a unor forme

de denunțare a spectacolului violenței. Balanța cuplului atracție / respingere a violenței este net înclinată, ca scenarizare, în favoarea plăcerii și atracției. Frica / teama de violență sau compasiunea față de victimele violenței sunt tratate ficțional pur și simplu ca opusul curajului agresiv.

Deci, este important să verificăm, printr-un studiu aprofundat asupra contextelor și formelor de cadraj care amplifică, prin mecanisme discursiv-reprezentative, *impactul negativ potențial al conținuturilor violente și al imaginilor televizuale*, prin care cele mai importante sunt următoarele:

1. *Absența de consecințe negative*, după gradul de nocivitate al actelor violente (reprezentarea violenței ca metoda cea mai bună și cea mai eficientă pentru a rezolva problemele și conflictele);

2. Recompensa și absența pedepsirii (copiii nu percep diferența dintre recompensa soluției conflictuale și recompensa modului de soluționare);

- *desensibilizarea* copiilor și a tinerilor ca urmare a „banalizării” „Răului” (deci a violenței), într-un context de violență televizuală omniprezentă;

- *scenarizarea estetică* a violenței (o estetică spectaculară și dramatizantă a violenței), care conferă o aură de glorie a personajelor violente sau a indivizilor violenți; și în cercetarea de față perspectiva comparativă între violența televizuală în România și țări / zone de referință: SUA, Europa occidentală, constituie o abordare importantă;

- prezentarea maniheistă a violenței (o dispută între „tipuri pure”: cei „buni” și cei „răi”. Nu regăsim decât arareori în filme, seriale, foiletoane, punerea în discuție a convenției narative maniheiste (Binele care învinge și face agreabilă contemplarea violenței) prin ducerea violenței la limita extremă a absurdului, când se condamnă singura prin autodestructibilitate totală (cazul filmului *Rambo*, unde războiul este împins prin consecințe și drama Eroului la limita extremă a absurdității).

- contextualizarea *naturalizantă* a violenței (conflictul între Bine și Rău; legea celui mai puternic, confuzia între „logica narativă” în ficțiuni și „logica naturală” a realităților).

Ne-am propus să comparăm *frecvența, durata și modurile* de contextualizare a violenței în programele televiziunilor românești cu datele stabilite de studiile americane și europene, de exemplu, cu datele cercetării *Mediascope* (USA, 1995):

- 57% din programele analizate conțineau secvențe violente;

- 33% din programele televizuale conțineau 9-10 interacțiuni violente într-o secvență;

- numai 15% din emisiuni afișau semnul anti-violență;
- 51% din actele violente se derulau în contexte „realiste”;
- 73% din scenele violente conțineau acte de violență nepedepsite;
- 39% erau prezentate cu umor;
- 58% dintre interacțiunile violente nu arătau suferință;
- 44% apăreau justificate;

- timpul real petrecut de un copil american și european la școală este de aproximativ 900 de ore pe an, în timp ce timpul petrecut în fața televizorului este de mai mult de 1200 de ore pe an.

George Gerbner arăta încă din 1994 că industria de cinema de la Hollywood ucide, ficțional, 1000 de persoane pe zi.

Într-o cercetare franceză (1995-USA) din 230 de emisiuni analizate (1174 ore 36 minute), au fost numărate 1047 de secvențe violente, adică 8,9 pe oră; jumătate din

emisiuni conțineau 2 decențe de violență cel puțin; 30% din eșantionul analizat comporta o secvență de violență sau mai mult (D. Frau-Meigs, S. Jehel, *Les écrans de la violence*, Economica, Paris, 1997, p. 56-57).

Comparația Franța – Canada – România este semnificativă (aceasta a servit ca termen de comparație pentru studiul nostru).

	FRANȚA		CANADA		ROMÂNIA 2004		ROMÂNIA 2008	
	Canale private	Canale publice	Rețele private	Rețele publice	Canale private	Canale publice	Canale private	Canal public
Secvențe violente pe oră	9,3	8,2	11,1	6,4	14, 31	10,17	12,36	8,31

Sursa: D. Frau-Meigs, S. Jehel, 1997, p. 58.

O primă cercetare (2004) realizată în România de Centrul Universității din București indica un număr mai ridicat de secvențe violente pe oră în programele televiziunilor românești: 14,31 (televiziunile private) și 10,17 (televiziunile publice). Datele din 2008 indică 12,36 secvențe violente pe oră la canalele private și 8,31 secvențe violente la canalul public. Evaluarea pentru 2008 indică o ușoară descreștere a indicatorilor violenței televizuale în România, dar valorile medii continuă a fi mai mari, îndeosebi în cazul televiziunilor private, decât în țări de referință – SUA, Canada, Franța.

O grilă de analiză a conținuturilor imaginilor și secvențelor violente, pentru a cadra mai ales „contextele de semnificare” ale actelor violente a fost elaborată de autorul proiectului. Grila care a servit ca tehnică de „cadrare” a violenței televizuale atât în cercetarea din 2004, cât și în cea de față va fi prezentată la finele acestui capitol.

În această parte a proiectului o atenție particulară a fost acordată anumitor aspecte ale *structurii narrative* a emisiunilor conținând secvențe și imagini violente, concentrându-ne pe figura *reversibilității* în punerile în scenă ale povestirilor violente. Problematika reversibilității este foarte importantă pentru a caracteriza modurile de narare televizuală. Este evident că reversibilitatea este pozitivă când permite varierea punctelor de vedere și conduce la schimb, dar nu este logică în cazul violenței „în care moartea și rănila sunt ireversibile”. Or, aceste programe care adeseori proiectează ideea evitabilității morții (sau resurecția magică sau regăsirile miraculoase), punând în scenă situații improbabile sau foarte rare, nu permit ficțiunii televizuale sau tele-realității să utilizeze polisemia: violența devine acolo un scop în sine, unilaterală și reductoare, aparent inevitabilă căci numai procesul de derulare al interacțiunii violente este reprezentat. Dar, cele mai mari dificultăți ridicate de metodologia *clasării conținuturilor și imaginilor violente* provine din confuzia între imagini despre violență și imagini violente (mai ales în emisiunile de informare, dar și în ficțiune). În ceea ce ne privește, considerăm că nu putem defini *toate imaginile despre violență* ca fiind neapărat și *imagini violente*.

În această perspectivă, este important de subliniat că „banalizarea violenței a devenit o amenințare. Lumea noastră nu este mai violentă decât lumea de altădată, dar amuzamentul și indiferența cu care lumea contemplă violența și modurile în care sunt imaginate violențe din ce în ce mai numeroase et monstruoase grație imaginilor de cinema și televiziune este fără precedent. În programele tv violența nu mai este *legendară, eroică* sau *cavalerească*, sau *instrumental-pragmatică* (în funcție de epocă, ca în literatură), ci un

amalgam pseudo-cultural, extrem de periculos pentru copii, pentru că violența televizuală apare ca un comportament *culturalizat ca universal*. În plus, cultura televizuală este *un show cvasi-permanent al violenței*. Chiar prezentarea suferinței și a intimității (ca în *reality shows*), fantasma abolirii *distanței* (între micul ecran și viața reală) constituie o formă de *sado-masochism*: acest model de prezentare este sadic pentru că se arată și chiar se provoacă suferința altora și masochist pentru că se propune telespectatorilor identificarea cu persoanele în suferință, exploatând în același timp într-un mod pervers emoțiile telespectatorilor.

În lucrarea deja citată, autoare franceze (Frau-Meigs și Sophie Jehel) subliniază că modelul de reprezentare a violenței în film și la televiziune, concordant cu modelul cultural-valoric american și codului cultural american, a fost încetățenit și dezvoltat de Hollywood, inclusiv prin utilizarea preferențială a tehnicii „planului mediu” și mai ales a „planului apropiat” de filmare a acțiunii. Consecința acestor tehnici de filmare care constă în plasarea violenței „în zona interpersonală”, înseamnă, de fapt, apropierea zonei de adresare de „zona intimității” până la punctul confundărilor. Combinarea unei scheme cultural-valorice maniheiste și naturalizante: lupta Binelui și Răului, legea celui mai puternic, înfruntarea ca trăsătură a interacțiunii umane din zona interpersonală intimă (ceea ce vedem sistematic în schema narativă a serialelor americane), cu procedeele tehnice al filmării preferențiale în „plan apropiat” (deci asocierea dintre o anumită schemă narativă și anumite procedee de vizualizare), favorizează reprezentarea violenței și agresivității ca un fapt uman real (mai puțin cultural), ceea ce conduce (cf. D. Frau-Meigs și S. Jehel) la o reprezentare a violenței televizuale într-o perspectivă apropiată darwinismului social. Consecința mai generală a acestei combinații de schemă narativă și de tehnică a filmării constă, în cele din urmă, în amalgama până la anulare a elementelor specifice tramei narrative ficționale și a modurilor în care oamenii își fac dreptate. Violența nu apare doar ca legitimă (în anumite situații ale povestirii), ci chiar ca ceva natural, ceva care ține de firea lucrurilor: *logica narativă* a acțiunii și interacțiunilor violente se impune ca o *logică naturală* a lumii reale a oamenilor.

Reprezentarea violenței la televiziune este, deci, tributară unor specificități și constrângeri ale mediului televizual: *dispozitiv televizual, coduri narrative, de scenarizare, vizualizare*, care comportă ca note dominante „caracterul repetitiv și banalizat”, spectacularizant și simplificator al discursului televizual. Schemele, codurile și semnificațiile prezentării conținuturilor violente la televiziune au fost puse în evidență în cercetări de referință americane și europene, cercetări efectuate prin *analize de conținut, analize de imagine, analize naratologice*, aplicate, pe de o parte, emisiunilor de *ficțiune*, iar pe de altă parte emisiunilor *informative* (telegazete, magazine de informare).

Televiziunea este nocivă (R. Silverstone) deoarece produce dependența în cazul copiilor, mai ales prin scenarizarea spectaculară a violenței. Autorul englez citează un caz limită al familiarizării copiilor cu televizorul: „voi lua cu mine în inimă televizorul. Vă iubesc!”, scria în însemnările lăsate părinților, școlarul Genero Garcia din New York, care s-a împușcat după ce tatăl său i-a interzis să se mai uite la televizor (*Sunday Times*, 20.02.1983).

Preșcolarii și școlarii au dificultăți în separarea lumii reale de cea imaginară, mai ales atunci când aceasta este prezentată la televiziune: vivacitatea acesteia face ca fantasticul să fie confundat cu realul sau invers, ceea ce este același lucru.

O mare parte din ceea ce copiii văd la televizor este alcătuită din violență naturalizată; aceasta este reprezentată ca cea mai potrivită cale de rezolvare a problemelor

interpersonale, de răzbunare a insultelor și ofenselor, de a obține dreptatea și toate lucrurile dorite de la viață.

În funcție de variabila *vârstă*, copiii sunt doar aparent expuși la aceleași conținuturi ca și adulții (peste 50 dintre elevi vizionează emisiunile tv seara, intrând împreună cu adulții în aceeași categorie a marelui public), deoarece:

- contextele de vizionare sunt diferite;
- modul de a accepta programele și sensul atribuit conținutului acestora diferă față de adulți, întrucât capacitățile cognitive, empatice diferă de ale adulților, ca și imaturitatea caracterologică și a experienței de viață (toleranță redusă la frustrare, egocentrism, impulsivitate, capacitate redusă la autocontrol, subestimarea greșelilor personale, imaturitatea conștiinței morale ca factor reglator de evaluare a situațiilor și de comportament, supraexcitabilitate emoțională);

- dificultatea distingerii *imaginarului de real*: pentru preadolescenți, în programele vizionate apare ca efect posibil al transferului de la *imaginar* (ecranul televizorului: desene animate, seriale) *la real* (viață), ci rezultatul amalgamului confuz al celor două universuri, la ei predominând credința în *realitatea televizuală* și tendința accentuată de identificare mimetică cu personaje, acțiuni, situații de pe micul ecran;

- violența coabitează aproape natural cu specificul mediului televiziune: violența este un element ideal pentru finalitatea de seducție captativă a televiziunii – captarea atenției publicului prin activarea mecanismului de orientare; chiar vizionarea programelor tv (din ce în ce mai trepidante și mai terifiante) reprezintă un mod specific de violentare a atenției și minții umane.

Ca urmare, efectele violenței televizuale sunt mai complexe decât ne spune teoria „mimetismului” sau a „învățării”: violența depersonalizează, dezechilibrează și desensibilizează (se ajunge în masă la o stare denumită ca fiind „crimă de indiferență”, ca rezultat al banalizării mediatice a violenței).

METODOLOGIE

1. Corpusul investigat (canale, intervale orare, durate, genuri de emisiuni).

În baza contractului încheiat cu Consiliul Național al Audiovizualului, în săptămâna 13-19 octombrie 2008, potrivit înțelegerii convenite cu CNA în calitate de inițiator și finanțator al proiectului, au fost monitorizate și evaluate conținuturile violente din emisiuni difuzate pe 13 canale de televiziune: TVR1, ProTV, Acasă, Antena 1, Antena 3, B1TV, Kanal D, Prima, OTV, Realitatea, precum și trei canale de desene animate: Cartoon Network, Jetix, Minimax.

În ce privește canalele studiate, față de cercetarea similară realizată în 2004, în cea prezentă s-a renunțat la canalele Atomic, MTV, Național. De asemenea, restricțiile bugetare au restrâns studiul la o săptămână de program.

Intervalele orare de monitorizare au acoperit cele trei mari intervale clasice: Access Prime Time (17-19), Prime Time (19-23), Post Prime Time (23-24), la care s-au adăugat două intervale specifice canalelor de desene animate.

Volumele orare pe canale:

Canale generaliste și tematice pentru adulți										Canale de desene animate		
Acasă	Antena 1	Antena 3	B1Tv	Kanal D	OTV	Prima	Pro TV	TVR1	Realitatea	Cartoon Network	Jetix	Minimax
24 h 15min	38 h	34 h, 45min	16h	6h 30min	21	34	41h 45min	36h 10min	35h 20min	27	27	29
										Total 83 ore		
TOTAL: 370 ore și 45 minute												

Timpul de monitorizare și evaluare cuprinde:

- Intervalul Acces Prime Time 17h-19h (3 canale, știrile de la orele 17 pentru ProTV, de la 16 pentru Antena1 și „Focus,, de la 18h pe Prima TV)
- Intervalul Prime Time 19h-23h (10 canale)
- Intervalul Post Prime Time 23-24 (9 canale)
- Intervalele 13h-15h, respectiv 19h-21h, pentru cele trei canale de desene animate (Cartoon Network, Jetix și Minimax).

S-a urmărit identificarea scenelor de violență (număr și durată) din emisiunile programelor TV prezentate în săptămâna menționată, a contextelor de scenarizare și a tipurilor și formelor de reprezentare a violenței.

Evaluarea a avut ca suport *grile* separate pentru *violența reală* și cea *ficțională*, la care s-au adăugat grile pentru cadrarea semnificativă a contextelor în care se prezintă scene de violență. În total, au fost utilizate 28 de grile de înregistrare a datelor.

Evident, ca în orice analiză de conținut sunt luate în calcul unități de înregistrare, de context, de numărare și schema categoriilor de analiză.

După genuri și tipuri de emisiuni, actele și scenele de violență sunt măsurate și încadrate după cum urmează:

-Știrile „soft” (fapte diverse – un tânăr care își ucide părintele sau un tată care își violează fiica) și „hard” (violențele generate de anumite medii sociale conflictuale, acte de violență într-un cartier periferic sărac și cu rată înaltă de delincvență), caracterizate de conflicte și acte de violență (o analiză a teledifuzării difuzate de televiziunea publică și televiziunile private), inclusiv reportaje („violența reală”);

- Ficțiuni de televiziune – telefilme, seriale violente, erotice;
- Desene animate și alte emisiuni pentru copii;
- Emisiuni pentru tineret, inclusiv muzicale;
- Reality-show-uri și talk show-uri;*
- Jocuri și varietăți;
- Sport;
- Spoturi și promo-uri.

2. Operaționalizarea conceptelor.

Scenele și actele de violență au fost categorizate și înregistrate în șase tipuri de violență (fizică, verbală, psihologică, socială, sexuală și economică).

Studiul a cuprins următoarele etape de lucru:

- Monitorizarea emisiunilor de televiziune și completarea grilelor de monitorizare;
- Încărcarea datelor din grile în baza de date SPSS;
- Prelucrarea datelor din baza de date;
- Analiza rezultatelor și redactarea raportului de cercetare.

Pentru măsurarea violenței s-au utilizat următorii indicatori:

Procentul emisiunilor conținând scene de violență în ansamblul emisiunilor unui canal (și pe ansamble)

- Numărul de scene de violență “reală” și “ficțională”;
- Durata scenelor de violență “reală” și “ficțională”;
- Numărul mediu pe oră de scene și acte de violențe;
- Tipurile și formele de violență.

Reamintim că în schema clasică a indicatorilor pentru măsurarea violenței televizuale, celebrul sociolog american al comunicării de masă George Gerbner a calculat următorii indicatori: procentajul emisiunilor conținând scene de violență (într-o zi, săptămână, lună, an); numărul și procentajul scenelor de violență pe oră (într-o zi); numărul și procentajul personajelor principale implicate în acte de violență de diferite feluri (omucideri, tâlhării, bătăi etc.), personaje ca eroul / falsul erou, agresorul / victima, generosul sau tolerantul, arbitrul, precum și distribuirea acestora pe grupuri etnice și categorii socio-culturale, după metoda „indicatorilor culturali”.

În prima etapă s-au măsurat indicatorii conținuturilor violente pe fiecare canal în parte, calculându-se indicatorii astfel:

- Pe cele trei intervale orare menționate (plus un interval pentru canale de desene animate);
- Tipuri și forme de violență (reală și ficțională);
- Tip de emisiune (informativă, filme și seriale, emisiuni de divertisment, *talk show*-uri, *reality show*-uri, desene animate, publicitate, promo);
- Zilele săptămânii (weekend /zile lucrătoare).

În a doua etapă s-a efectuat o analiză comparativă între cele 10 canale studiate și în cele 3 canale pentru copii.

Metoda analizei de conținut include cele trei mari categorii de „operaționalizări” ale conceptelor:

1. Prescripții legate de clasificare (sistem de *categorii* pentru clasificarea conținuturilor din texte; în acest caz categorii de clasificare a conținuturilor violente);
2. Prescripții referitoare la unitățile de *măsurare* și *înregistrare* (*recording units*);
3. Prescripții referitoare la unitățile de *contextualizare*.

Unități analitice

Am utilizat ca *unități de analiză*, știri din telegazete, emisiuni de genul talk show, reality show, filme și seriale, emisiuni de divertisment, desene animate, ecrane publicitare și ecrane promo, iar ca unitate minimală de analiză *scena de violență* prezentă în cadrul unei emisiuni (informativă, de divertisment sau ficționale). Prin cumularea numărului și a duratelor scenelor de violență din cadrul unei emisiuni, se obțin frecvența și durata totală a scenelor de violență din cadrul emisiunii evaluate. Demersul continuă cu descompunerea unităților analitice în *unități de măsură* – segmente care prin distribuire într-una din categorii pot servi unei analize cantitative.

Unități de măsură

Violența televizuală este măsurată prin utilizarea unor indicatori cantitativi cum sunt *durata* actelor violente (minute și secunde), *frecvența* actelor de violență televizuală și ponderea acestora în durata totală a programului (frecvența relativă), *prezența* violenței în cadrul programelor TV (procentul din programele TV care conțin cel puțin o scenă violentă). Uneori segmentul de măsurare - actul sau scena de violență – este egal cu o

știre sau o secvență violentă dintr-un film, altelei putem avea mai multe segmente într-o secvență (știre, de pildă).

Unități de înregistrare

Acte / scene de violență, după specificul formelor și manifestărilor violente, ce vor fi menționate mai târziu.

Unitățile de context (pentru evaluarea / valorizarea pozitivă sau negativă a scenelor și actelor de violență). Scenele au ca primă unitate de context *secvențele* – „blocuri de acțiune” care au un conținut semnificativ de sine stătător.

Secvențe din: telejurnale, talk show-uri, reportaje, reality show-uri, emisiuni de divertisment și emisiuni sportive; filme de cinema difuzate de TV, filme de televiziune, seriale, cu numeroasele variante și subgenuri, emisiuni muzicale și clipuri, ecrane publicitare și ecrane promo. Unitățile analitice și de înregistrare (scenele) capătă sens (de pildă, de avertizare sau, dimpotrivă, de incitare la violență), în funcție de contextul imediat (secvența iconică și verbală), sau de contextul mai general – știrile dintr-un telejurnal, reportajul, episodul unui serial.

Clasificarea tipurilor și formelor de violență

În realizarea cercetării de față am pornit de la definiția violenței dată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei:

Violența – „orice act care aduce atingere vieții, integrității corporale sau psihologice sau libertății unei persoane și vatamă în mod serios dezvoltarea personalității acesteia”.

Conform Recomandării Consiliului Europei, violența include două tipuri de acțiuni diferențiate prin prezența sau absența intenției: agresiunea și accidentul.

Agresiunea reprezintă comportamentul orientat împotriva altei persoane (sau a propriei persoane) sau a unui obiect cu intenția de a produce daune fizice sau psihice.

Accidentul constituie acțiunea neintenționată (întâmplătoare) concretizată în daune provocate persoanelor sau obiectelor.

Pentru realizarea tipologiilor actelor de violență, am folosit cele 6 categorii “clasice” de violență mediatică:

- Violența psihologică;
- Violența verbală;
- Violența fizică;
- Violența socială;
- Violența economică;
- Violența sexuală.

Fiecare dintre cele 6 mari tipuri de violență se subdivide în diverse forme; o primă trecere în revistă a tipologiei este prezentată în grilele de analiză a diferitelor categorii și genuri de programe și emisiuni.

De pildă, pentru analiza semio-discursivă a violenței reale (prezentate în știri, telejurnale, reportaje etc.) a fost utilizată o categorizare semnificativă de contextualizare și interpretare bazată pe prezența următoarelor contexte de semnificare:

- Violențele ca *fapte diverse* (senzațional, excentric, dereglări maladive individuale, deviantă insolită);
- Violențele ca *fapte de societate* (expresii ale unui rău social ale patologiei și ale dezordinii sociale, ale dereglărilor valorice și identitare cu caracter critic);
- Violențele ca *fapte naturalizate* (întră în logica naturală a ordinii lumii și a vieții sociale).

Au fost integrate în proiectul metodologic și aplicate grile referitoare la categoriile *negativității și gradele de intensitate* a actelor violente:

- Tipul și gravitatea consecințelor asupra victimelor;
- Nivel de vizibilitate (fățișă, mascată);
- Nivel de realitate (materială-fizică sau predominant simbolică);
- Nivel de intenționalitate (cu premeditare, asociere întâmplătoare, asociere accidentală);
- Nivel ludic (umor, ironie, amuzament, detașare).

În grila categorizării discursiv simbolice (contexte și categorii interpretative) s-au operaționalizat principalele tipuri de violență și manifestările lor în contextele principale de semnificare (violență gratuită, logică, legitimă, ca avertizare, estetică, ludică, atractivă prin eroizare, exaltare senzațională, negativ-distructivă prin prezența antiheroilor).

Tipurile de violență au următoarele accepțiuni:

Violența psihologică constă în acțiuni ce aduc atingere integrității psihice a individului (intimidare, batjocură, umilire, amenințări);

Violența verbală se manifestă prin certuri, injurii, ridicarea tonului, utilizarea limbajului licențios, obscen și pornografic;

Violența fizică provoacă victimei o serie de vătămări corporale;

Violența socială reprezintă o formă de violență care constă în controlarea comportamentelor victimei, izolarea acesteia de mediul său social „natural”, familie și prieteni, având drept consecință diminuarea și dereglarea mediilor sociale, precum și restrângerea accesului la informație;

Violența economică este o altă formă de violență, care presupune oprirea accesului victimei la bani sau la alte mijloace economice sau privarea acesteia de mijloace economice, precum și distrugeri de bunuri;

Violența sexuală reprezintă forțarea sau tentativa de obligare a victimei la activitate sexuală nedorită (violuri, pedofilie, prostituarea minorilor, proxenetism).

Reprezentarea violenței poate fi realizată în contexte de: informare, educație, sensibilizare (caritate), exprimare artistică, divertisment, critică socială, ironie, umor, senzațional.

În analiza semio-discursivă violența poate fi reprezentată sub formele: realistă, naturalistă, hedonistă, estetică, ludică, agresivă. Reprezentările și formele violenței menționate mai sus sunt preluate din Anexa la Recomandarea nr. R (97) 19 a Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei către Statele membre, cu privire la *Reprezentarea violenței în mijloacele electronice de comunicare în masă*.

Instrumentul de lucru folosit pentru analiza de conținut a programelor TV este *grila de analiză*. Grilele de analiză au fost concepute pentru a fi aplicate asupra emisiunii în totalitatea sa; de exemplu, o grilă se aplică specific, pentru emisiunea „Știrile de la ora 17” (ProTV). Pentru fiecare emisiune se folosește o grilă, ceea ce induce necesitatea particularizării grilei în funcție de tipul de emisiune, dar și de canalul TV.

Semnificația evaluativă

Asocierea și disocierea “obiectelor atitudinale”, precum și calificarea lor printr-un termen evaluativ general recunoscut, sunt reprezentative pentru felul în care autorul unui text evaluează acele obiecte atitudinale. Prin asocierea termenilor folosiți (sau a actelor) au fost evaluate contextul și gradele de intensitate a negativității actelor de violență. În mod deosebit, vor fi stabilite conexiunile și semnificațiile unor obiecte atitudinale care definesc diferite grade de violență (verbală, sexuală, fizică, etc).

Text și discurs: analiza structurilor discursive

Metoda NET- inspirată de Osgood- ia în considerare patru premise:

- orice text conține un anumit discurs;
- discursul este ansamblul evaluativ al obiectelor atitudinale și al relațiilor dintre ele ;
- obiectul atitudinal aparține lumii reale și poate fi perceput ca atare;
- orice frază dintr-un text poate fi „redușă” la una sau mai multe „propoziții-cheie”, fiecare dintre aceste „propoziții-cheie” denotând relația dintre două obiecte atitudinale.

Obiectele atitudinale și relațiile dintre ele

În cadrul metodei NET, „obiectele atitudinale” sunt elemente discursive. Discursul este considerat a fi ansamblul obiectelor atitudinale și al relațiilor dintre acestea, generând într-un text o serie de judecăți de valoare. Pe această bază, sunt evaluate contextele și “situațiile” actelor și scenelor de violență și, deci, vor fi evidențiate mai clar semnificațiile, adică sensul produs de scenele de violență (violență “gratuită”, ”legitimă”, “incitatoare”, “ludică”, “logică”, etc)

Propozițiile cheie

Orice text poate fi redus la una sau mai multe propoziții cheie (sau semne iconice cheie). În cadrul metodei NET, propoziția cheie reprezintă o construcție lingvistică care, având o semnificație echivalentă cu o frază sau un segment al unei fraze, face conexiunea dintre două-niciodată mai mult de două – obiecte atitudinale aflate într-o relație asimetrică. În cadrul acestei metode se face distincția între două tipuri de propoziții cheie. În primul tip de propoziție cheie, autorul (sau emitentul) relaționează obiectul atitudinal X cu un etalon al cărui valoare normativă este marcat cu B (“binele”). Propozițiile cheie aparținând celui de-al doilea tip relaționează două obiecte atitudinale X și Y. Folosind aceasta tehnică, autorii actelor violente vor fi mai semnificativ calificați ca “eroi”- “anti-eroi”.

Forma finală a Raportului de cercetare va cuprinde totalitatea fazelor analizei de conținut:

- analiza de frecvență;
- analiza de contingență;
- testul chi pătrat;
- analiza de tendință.

3. Analiza semio-discursivă

Abordarea semiotică a violenței televizuale presupune evaluarea modului în care este generat sensul, la nivel vizual și verbal, în scenele de violență din programele TV, luând în considerare tipul de emisiune promovat, intervalul orar de difuzare și ziua (lucrătoare sau de week end).

Analiza vizează aplicarea unui model tridimensional, structurat pe următoarele niveluri: 1. nivelul *sintaxei* (al succesiunii și combinării elementelor mesajului); 2. nivelul *semanticii* (al elaborării sensului, al construcției semnificațiilor); 3. nivelul *retoricii* (al strategiei discursive și al figurilor de stil menite să seducă publicul).

1. La nivelul *sintaxei* (al succesiunii și combinării elementelor mesajului) se poate aplica schema generală a basmului: un erou-salvator, cu (mari) eforturi, încearcă să recupereze un obiect-lipsă, cu sprijinul adjuvanților și în pofida tuturor oponentilor.

2. La nivelul *semanticii* (al elaborării sensului, al construcției semnificațiilor) au fost urmărite:

- Mituri și simboluri prezente în scenele de violență, asociate eroilor / antieroiilor;
- Coduri cromatice și lingvistice incluse în prezentarea scenelor de violență;
- Conotații și denotații asociate actelor de violență;
- Semnificațiile generate de *scenarizarea vizuală*:
  - a) Semnele operante la nivelul imaginii: 1) *semne iconice* (semne analogice, bazate pe o relație de asemănare cu referentul, figurative); 2) *semne plastice* (instrumentele plastice propriu-zise ale imaginii: culoare, iluminare, formă, compoziție, textură etc.) și 3) *semne lingvistice* („imaginea” textului, de exemplu, titlul filmului)
  - b) *Planurile*: (evaluarea reprezentării distanței personale): Gros-plan (ochii) (efect de intimitate / efect de voyeurism); Plan detaliu (efect de voyeurism); Prim plan (fața) (efect de personalizare); Plan mediu (până la mijloc) (efect de sociabilitate); Plan american (până la genunchi) (efect de sociabilitate); Plan întreg (obiectul în întregime) (efect de sociabilitate); Plan general (efect de spațiu public).
  - c) *Axa*: frontală (prezentare din față) (de exemplu, efect de obiectivitate – prezentatorul de știri); de acompaniament al privirii (viziune de interiorizare, efect de interiorizare); plurifocalizantă (mai multe cadre simultan) (efect de ubicuitate)
    - Semnificațiile generate de *scenarizarea verbală* (raportarea mesajului verbal la imagine):
      - a) Semnele operante la nivelul mesajului verbal: *semne lingvistice*;
      - b) Semnificațiile mesajelor transmise de *voci-in* (personaje) și *voci-off* (vocea comentatorului) și raportarea lor la imagine, precum și la mesajul sonor reprezentat de muzică și zgomote;
      - c) Funcția de *ancoră* a mesajului verbal (fixarea semnificației mesajului iconic, stabilirea nivelului bun de lectură); funcția de *releu* (completarea mesajului iconic pentru a facilita înțelegerea acestuia – de exemplu, indicații de timp și loc într-o știre).

Analiza semiotică este dublată de o *analiză discursivă*, pentru a surprinde situația de comunicare, identitatea discursivă a actorilor prezenți în scenele de violență, pozițiile susținute, relația dintre aceștia în funcție de contextul și resursele de care dispun, valorile și normele sociale la care apelează pentru construirea discursului, modul în care se raportează la public.

Etapele metodologice ale analizei discursive

1. *Identificarea evenimentului*:
  - Localizarea actului de comunicare a unui vorbitor pe axa **eu-aici-acum-tu**
  - Actul de comunicare este un act întreprins de un anumit actor social într-o situație dată, într-un anumit moment și adresat unui anumit public.
2. *Mecanica sau modalizarea evenimentului*:
  - Reprezintă axa *cum*;
  - Se identifică diferitele resurse pe care vorbitorii le exploatează în actul de comunicare pentru a-și atribui o anumită poziție în raport cu interlocutorul, cu tema pusă în discuție și cu alte luări de poziție referitoare la tema discutată;
  - Trebuie identificate sursele pe care vorbitorii le utilizează cu o anumită frecvență, constantă, adică definirea *constantelor de comunicare*.
3. *Normalizarea evenimentului*:
  - După identificarea constantelor unui discurs, se stabilește în ce măsură aceste constante exprimă o serie de norme sociale, practici instituționale, sau convenții tacite existente la un moment dat în societate sau într-un grup;

- Corelarea constantelor de comunicare cu o serie de practici sociale, valori, norme care alcătuiesc teritoriul „normalității” pe care o societate îl întreține la un anumit moment.

Importanța contextualizării pentru producerea efectelor. Nivelul de vizibilitate și „realitate”

Probabilitatea *imitării-învățării* comportamentelor violente prezentate în programele tv. depinde de *relevanța* sau *importanța psihologică* a acestora (G. Comstock). *Relevanța* (și posibila influențare a telespectatorului) este dată de trei factori: 1. faptul *prezentării în sine* a acestor comportamente la TV și, îndeosebi, prezentarea repetată; 2. raportarea la *sistemul de valori pozitive* din societate (modul în care sunt prezentate *consecințele* actelor respective și în care sunt corelate actele violente cu *satisfacții personale*, cu *recompense* sau *pedepse*); 3. *gradul de realism* (când imaginile și „portretizările” oferite de tv. sunt *total rupte de realitate*, se reduc șansele perceperii actelor-comportamente ca semnificative și tendințele de învățare-punere în practică a comportamentelor respective). Sunt importante, deci, atât *numărul și duratele* în sine ale comportamentelor violente prezentate, cât și modul în care sunt *contextualizate-semnificate*: actele percepute ca *relevante* conțin un mare potențial de imitare-învățare, mai ales prin accentuarea *stimulării emoționale*. Comportamentul are șanse de fi imitat atunci când vizionarea lui la TV se întâlnește cu contexte asemănătoare din viața reală a telespectatorilor. Astfel, după ce telespectatorul (mai ales minor și tânăr) vizionează scene palpitante de violență (confruntări între bande rivale, între delincvenți și polițiști etc.), iar intriga sau modul de prezentare sugerează că violența este o *modalitate necesară*, fiind valorizată *pozitiv* (chiar dacă ilegală), relevanța scenei este puternică, mai ales în lipsa prezentării *comportamentelor alternative*. Iar dacă telespectatorul întâlnește o situație *reală, asemănătoare* în viață, este foarte probabil să se producă efectul de *învățare-imitare* a comportamentului violent (D. McQuail).

Categorii și contexte de semnificare (sinteza grilelor semio-discursive)

Categorii contextuale de evaluare	Tipuri de violență					
	(Psihologică, verbală, fizică, socială, economică, sexuală)					
Categorii ale negativității și grade de intensitate	Tipul și gravitatea consecințelor asupra victimelor (omucidere, rănire etc)	Nivel de vizibilitate (fățișă, mascată)	Nivel de realitate (fizică, simbolică)	Nivel de intenționalitate (premeditată, întâmplătoare, accidentală)	Nivel ludic (umor, ironie, amuzament, detașare)	Scene de groază și oroare (tragedii)
Potențialul impactului negativ al scenelor și actelor	Personaje prezentate atractiv, ca autor sau victimă	Utilizarea de arme (albe sau de foc)	Scenarizare „realistă” a violenței	Absența sancțiunii actelor de violență	Evitarea suferinței și a consecințelor reale ale violenței	Amestecul de violență și umor
Scenarizare și contexte de	Violența ca avertisment.	Acte și scene de	Acte și scene de	Violența ca joc și	Acte și scene de	Violența naturală

semnificare	Acte și scene de violență legitimă	violență gratuită sau estetică	autoapărare	amuzament (ludică)	exaltare, eroizare a violenței	
Contexte de localizare a violenței	Cadrul domestic, familial	Situații de distracție, relaxare	Loc de muncă	Strada și utilizarea serviciilor	Situații de interacțiune cu autoritățile	Violența ca mod de interacțiune și rezolvare a situațiilor
Contextualizare maniheis-tă	Eroi	Anti-eroi	Personaje negative atrăgătoare	„Binele”	„Răul”	Violența – confruntare indisociabilă
Contextualizare discursivă	Violența ca fapte diverse senzaționale	Violența ca fapte „de societate”	Violența ca fapte „naturalizate”	Violența ca momente logice ale narațiunii	Violența ca mod eficient și natural de rezolvare a situațiilor și diferendelor	Violența „logică”

Indicatori ai violenței „reale” și ficționale²

A. Acte de agresiune (comportamente care intenționează să rănească sau să distrugă pe cineva, fizic sau psihic:

-instrumente vizând scopuri coercitive pentru exercitarea violență sau represivă a puterii și / sau a forței;

- fizică – atingere adusă integrității corporale a altora;
- verbale – jigniri și alte forme de agresare verbală a unor persoane;
- directe / indirecte;
- controlate / impulsive – (deliberate-involuntare, premeditate-spontane);
- masculine / feminine;
- comise de adulți / copii / tineri;
- agresivitate latentă / manifestă;
- rănirea sau distrugerea (uciderea victimei).

B. Categorisirea în forme după două criterii principale (James Potter, 1999) – gradul de intenționalitate și rănirea produsă victimelor:

- Tipul violenței actului (de la major la minor);
- Tipul actului (forme fizice, forme verbale);
- Intenționalitatea (de la premeditată la accidentală);
- Gradul de rănire a victimelor;
- Tipul rănirii (fizică, emoțională, psihologică);
- Nivelul de vizibilitate (de la violența mascată la cea manifestă);
- Nivelul de realitate (de la fantezie, mai ales în ficțiuni, la violența “reală” din teledocumentare);

² O prezentare mai cuprinzătoare a indicatorilor grupați pe dimensiuni și categorii se regăsește în cele 28 de grile de analiză a programelor.

– Nivelul umorului agresiv (sarcasm, etichetări, satiră, acuzații, înjurături, stereotipuri ale umorului care rănește).

C. *Durate și frecvențe ale manifestărilor agresive și actelor de violență, pe categorii și tipuri de emisiuni și de programe, pe tipuri de acte violente și intervale orare:*

– *Durata medie, în secunde, a scenelor violente în decursul unui teleshow, unui telefilm, unui serial, unui film (polițiste, de acțiune, thriller, western-uri, de groază, science-fiction etc.);*

– *Frecvența scenelor de violență în diferite categorii de emisiuni, la nivelul unei zile (în prime time și în afara acestui interval), la nivelul unei săptămâni;*

– *măsurarea se concentrează pe intervalele orare de audiență ridicată a copiilor și adolescenților (cele patru vârfuri de audiență a acestora: dimineața, la prânz, access prime time, prime time);*

– *Proporția și volumul emisiunilor violente, licențioase, pe canale tv, tipuri de emisiuni, zile și intervale orare.*

D. *Contextualizarea actelor de violență:*

– *acte și scene de violență „gratuită”;*

– *scenele de groază;*

– *acte și scene de violență „legitimă”;*

– *acte și scene de „autoapărare”;*

– *acte și scene incluse logic într-o tramă narativă;*

– *violența ca joc și amuzament;*

– *actele și scenele de „exaltare” a violenței („eroizarea” violenței);*

– *prezența și utilizarea armelor;*

– *acte și scene care supradimensionează reprezentarea violentă a lumii, societății, grupurilor, indivizilor;*

– *acte care redau viața și pericolele care o amenință, exercitând o funcție de avertizare;*

– *violuri, tâlhării, omucideri;*

– *violența ca pedeapsă sau recompensă;*

– *acte de violență atractivă (eroi salvatori etc.);*

– *limbaje: obscen, pornografic, jargon, argou, obraznic, insolent (de la înjurături la glume de mahala).*

E. *Clasificarea emisiunilor după gradul susceptibil de a produce efecte asupra minorilor și a tinerilor:*

– *imitația și învățarea socială (identificarea copiilor cu personaje agresive);*

– *împregnarea (asimilarea, chiar inconștientă, a stilului violent de relaționare umană);*

– *dezinhibarea (imaginile care pot favoriza în grad înalt trecerea minorilor la acte violente);*

– *desensibilizarea și repetarea frecventă a scenelor violente reduce sensibilizarea copiilor la violență și sporește gradul de acomodare a acestora cu actele violente;*

– *catharsis (eliberarea de pulsii agresive);*

– *incubație (frică, spaimă, insecuritate).*

În cercetare au fost utilizate și alte scheme de categorizare a actelor de violență televizuală.

Schema categoriilor de analiză a formelor de violență în știri / informații tv

1. Rănire	Orice loviri, vătămări asupra unei ființe umane sau animal; poate fi și de natură emoțională; forma extremă de rănire este crima (omorul)
2. Prejudiciu	Acțiunea prin care se aduce o vătămare, atingerea intereselor, reputației sau onoarei cuiva
3. Distrugere	
4. Daună	Acele acțiuni prin care se provoacă o pagubă de natură materială sau morală

Gradul de intenționalitate	1. Premeditat
	2. Accidental

Modalități de acțiune (schemă propusă de drd. Doru Petruți în colaborare cu prof. univ. dr. Ioan Drăgan).

Schema categoriilor de analiză a televizajelor / Actorii

Agresor	1. Individ
	2. Grup(uri) umane
	3. Animal(e)
Victimă	1. Individ (chiar și propria persoană)
	2. Grup(uri) umane
	3. Animal(e)
Forme de manifestare a violenței	1. Fizică
	2. Morală
	3. Psihică
	4. Verbală
	5. Socială
	6. Sexuală

Cine sunt actorii, cei care iau parte la acțiunile din sfera violenței. *Atacatorul* (sau agresorul) – cel care face acțiunea – și *Victima*, cel care suportă acțiunea.

Alți indicatori:

- numărul de știri care conțin acte violente;
- număr total de știri;
- durata totală a știrilor care conțin acte violente;
- durata totală a jurnalului;
- prezența sau absența armelor.

Notăm ca exemplu *indicatorii unui comportament violent la copii:*

(Frecvența scenelor în ficțiuni tv)

- mânie intensă – atunci când este furios sparge, trănțește, lovește tot ce îi apare în cale, aduce injurii și îi amenință pe cei apropiați;
- pierderi frecvente ale cumpătului și izbucniri necontrolate;
- iritabilitate extremă;
- implicare în bătăi;
- chinuirea animalelor;

- lovirea fără motiv a prietenilor de joacă;
- impulsivitate excesivă – subiectul nu se gândește la consecințele actelor sale;
- frustrare – atunci când ceva nu este conform cu dorințele sale, își pierde răbdarea, controlul; este cazul unor copii care plâng des și au manifestări agresive.

Sau o altă grilă de analiză care privește violența *verbală*, după forme de *etichetare*:

Forme de violență verbală

Nr. crt.	Categorizări	Expresii, forme verbale
1	Ridiculizare prin „declasare”	Golan, derbedeu, pleavă
2	Ridiculizare prin desconsiderare și umilire fizică	„Nimicuri”, handicapat, paralytic, pitic, scursură, retardat, pleavă, sașiu, chior, șchiop
3	Etichetare în registru „bestiaru”	Animal, porc, păduche, șobolan, ploșniță
4	Calomnie în registru infracțional	Hoț, bandit, corupt, criminal, mafiot, delapidator
5	Atac la persoană în registru licențios, libidinos	Curvar, homosexual, violator, sex în grup, prostituat, prostituată, proxenet
6	Porecle denigratoare	Ciobanul, chiorul
7	Etichetări xenofobe	Țigan jegos, jidan împuțit, boanghină, țăran leneș